

nek, szónak pontos és fontos helye, mondanivalója, súlya van. Nemes Nagy Agnes írt erről a *Boldog, szomorú dal* elemzésében, s a költőtárs érzékenységével láttatta meg e látszólag lényegtelen mozzanatok mélyre nyúló valósággyökereit.

Rokonszenvesek elfogultságai is. Szívósan és eltéphetlenül őrizte azokat a szálatokat, melyek szülővárosához, Szabadkához kötődtek. Emlékezeten szép, könnyes melegségű nekrológot írt például Lányi Ernőről, kinek „megjelenése...átalakítóan hatott az egész városra. Elég volt közelsége, az ő varázsos, sugallatos egyénisége, s az alföldi buckák fölött muzsika zendült, a szabadkaiak zenélni kezdtek, Lányi-dalok hangjai szűrődtek ki az ablakokból, s este, mikor sétáltam az elhagyott utcákon, mind gyakrabban hallottam a zongorákon Bach, Beethoven, Csajkovszkij melódiáit is”. S ugyanilyen lázas elfogultsággal, szeretettel, rokoni együttérzéssel adott hírt Csáth Géza műveiről, sikereiről is. Több volt ez, mint lokálpotriotizmus. Meglehet, hogy Szabadkáról, a „koporsós” városról szomorú képet festett Sárszeg képében, ám ugyanakkor tudta, miért kell hálásnak lennie, melyek azok a szellemi hatások, melyeket magával vitt élete során. Ha tehette, ha csak módja volt, kötelességének érezte elmondani, milyen hálás ezekért az indításokért, s hogy ezek mennyire meghatározzák egész művészi habitusát.

Réz Pál úgy rendezte sajtó alá ezt a gyűjteményt, ahogy Kosztolányihoz illik: elegánsan, szerényen, mégis teljesen meggyőző módon. Eddigi gyakorlatához híven a név nélkül jegyzett tárcákat csak akkor iktatta a függelékbe, ha perdöntő bizonyítékai vannak arra vonatkozóan, hogy Kosztolányi írásai. A bizonyítékokat itt nem sorolja elő, de ha ő azt mondja, „feltételezhetjük”, akkor „biztosak lehetünk” abban, hogy Kosztolányi-szöveget olvasunk. Nem kétséges, hogy *A varázsló kertjéről* és a *Muzsikusok* című Csáth-kötetről írt, a Hétben megjelent névtelen bírálatoknak ő a szerzője. Mégis helyes, hogy a fő szövegbe nem vette be ezt a két írást, hiszen egész gyűjteményének alapelvehez maradt így hű.

A kötet jegyzetei az eddigiekhez hasonlóan tömörek, szűkszavúak, de minden lényeges közlést, minden lényeges adatot tartalmaznak, s bennük egy teljes Kosztolányi-monográfia elemei rejlenek. Őszintén reméljük, hogy Réz Pál e sok áldozatot, tengernyi munkát jelentő szövegkiadás után ezt a tőle rég várt monográfiát is elkészíti majd.

RÓNAY LÁSZLÓ

HITELES JELENTÉS AZ ORSZÁG SARKÁBÓL

HERCEG JÁNOS: *Emborsor*.

Forum, Újvidék, 1977.

Most, amikor írónk java része inkább a múlt felé fordul (gondoljunk csak a nemrég megjelent történelmi regényekre), izgalmas élményt ígér Herceg János mai témájú kötete. A könyv valójában az utóbbi két-három év eseményeit tárgyalja, azokról számol be. A recenzensnek nem annyira a műben kimutatott, hitelesnek minősíthető valóság megkérdőjelezése a szándéka — ezzel mintegy feltétlen bizal-

mat szavaz és elismerését fejezi ki a szerzőnek —, hanem az író valósághoz való viszonyulásának elemzése, illetve az azzal kapcsolatos megállapítások levonása.

Miután érdeklődéssel elolvastam az *Emborsort*, első maradandó benyomásom az volt, hogy szerzője Vajdaság északnyugati sarkának — tájnak, embereknek, közelmúltnak, jelennek egyaránt — valóságos szerelmese, ez a világ szinte bűvöleté-

ben tartja, elszakadni nem tud tőle, míg él. Vele lélegzik, érverését méri, a tapasztaltakat pedig lejegyzí, s így lesz belőle e vidék krónikása. Hercegnek mindenhol van barátja, jó ismerőse, akik szívesen tárulkoznak ki előtte, de vonatkozik ez azokra is, kik esetleg csak egyszer találkoztak vele. Ezen hatalmas közvetlen élményanyagra támaszkodik ez a gyűjteménye, ami irodalmunkban ritkaságszámba megy. Ezen túl vonzza szűkebb pátriájának régmúltja is. Hiszen írásaiban lépten-nyomon felbukkannak a múlt eseményei, legyenek azok hiteles történetek vagy csak immár mitizált emlékek.

Az *Emborsor* három szerkezeti egységre osztható: a bevezető írás címe: *Hajógyár*, ezt követik a rövidebb jegyzetek, a kötetet pedig a *Doroszló* zárja le. Úgy vélem, hogy terjedelme és egyéb jellemzői miatt ez az utóbbi a gyűjtemény legértékesebb munkája. Ebben sikerült legjobban a „pillanatfelvétel”, a múlt és a jelen szintetizálása, az emberek „beszéltetése”. Mert a szerző írói módszere nagyjából a következő: rövid történelmi bevezetőt ad (a konkrét esetben a település keletkezésének a történelmi regény stílusában való felelevenítése), majd a jelen ábrázolására tér át, amelyet igen gyakran a közéletben szerzett személyes élményei egészítenek ki. A legnagyobb teret a falubeliek beszéde teszi ki, ez Herceg másik írásának, a *Hajógyárnak* is a magva. Ki kell emelni, hogy ezek a megnyilatkozások, amikor is emberek mondják el életútjukat, vagy ecsetelik jelenlegi helyzetüket, minden szempontból hitelesen hatnak és a dokumentumirodalom irányába mozdítják el a művet. Herceg igyekszik teljes képet adni a mai Doroszlóról és ezt a teljességet sok apró egységből megteremteni, azzal, hogy az ő gondolatai, észrevételei képezik a kötőanyagot. Nem tudom, hogyan jegyezte le a megkérdezettek szavait, de amennyiben csak az emlékezésére támaszkodott, műszaki segédeszközre nem, akkor a doroszlóiak nyilatkozatainak felelevenítése rendkívül jól sikerült. Erezhető, hogy az író nagyon jól ismeri a megkérdezett embereket. Megszóval itt öreg, fiatal, iparos, földműves, gyári munkás, falusi vezető, ér-

telmiségi, tanuló. A mai valóságról vallanak szinte mindannyian. Herceg — és ez feltétlenül dicséretére válik — ügyesen szelektál, méghozzá olyan értelemben, hogy a valóságunkról alkotott egyéni vélemények, legyenek azok hízelgőek vagy bírálók, gyakran mintegy ellenpótlást képeznek. Jogos vagy jogtalan bírálat is elhangzik azzal a szerzői indoklással kapcsolatban — és ez helyénvaló is —, hogy társadalmunk jelenlegi alakulásakor ellentmondások tapasztalhatók, amelyek egy-egy ember tudatában különböző módon csapódnak le, és a legnagyobb hiba lenne hallgatni róluk. Ez az írás, akárcsak a többi is, mentes valamilyenfajta mesterkelt hurraóptimizmustól, mert igyekszik tárgyilagos képet nyújtani ennek a bácskai falunak mostani életéről.

A *Hajógyárban* alkalmazott írói módszer nagyjából megegyezik azzal, amelyet a fentiekben vázoltunk Doroszlóról szólva. A különböző inkább a tárgyalt környezet problémakörében rejlik. Míg a *Doroszló* főleg a falu átalakulását igyekszik görcső alá venni, addig a *Hajógyár* a gyáripár születését és fejlődését példázza. Mindkettő alapját a városiasodás immár néhány esztendeje tartó erőteljes folyamata képezi. Ebben az írásban is közvetlen beszélgetések folyamán emberi sorsok bontakoznak ki, hogy aztán belőlük álljon össze a kép: a bezdáni hajógyár múltja, jelene és részben jövője.

A többi írás címét egy-egy kis helység neve és évszám képezi, pl. *Csonoplya 1976*. Az olvasóra ez tévesztőleg hathat, mivel egy monográfia magvát sejtethi benne, holott az írás csak a szerzőnek az illető helységgel kapcsolatos élményeit mondja el rendkívül röviden. Az évszám valószínűleg az élményszerzés időpontját jelzi. Ezek a rövid jegyzetek már szubjektívebbek, s bár az emberek nyilatkozatai képezik még mindig a központi mondanivalót, mégis mindjobban megnyilvánul a szerző élménye. Rendszerint csak érinti a problémákat, legyen az az adópolitika, magányos orvosnő sorsa falun, amatőr színjátások küszködése. A múlt iránti nosztalgikus érzés dominál bennük, hiszen mondjuk a *Bács* azzal kezdődik, hogy virágzó kisvárosról tesz

említést, hogy aztán az egészben csak a múltról elmélkedjek, a mai Bácsról nem tudunk meg belőle szinte semmit. Van valami elemi lírai és megindító az *Élősziget* című írásban, a batinai kompról szóló pedig a szerző emlékműve ennek a lassan feledésbe merülő járműnek. A *Babapuzszi*ban és *Sepsében* is a múlt és jelen találkozik, de a mérleg az utóbbi javára billen.

Az *Embersors* mindenekelőtt riportkötet, hiszen a riporttalányok beszéltetése feltétlenül tudósítást jelent. A valóságról kapott kép tárgyilagos, a tények ismertetése és felvonultatása meggyőző, a tipikus keresése a dicséretes, de a szerző nem törekszik feltárni az okokat és az összefüggéseket, levonni a következtetéseket, az olvasót meggyőzni arról, hogy ezek a következtetések helyesek. Érthető is ez, hiszen maga írja: „Én nem azért jöttem ide, hogy az »igazat« írjam. Csak tényeket és eseményeket, nézeteket és felfogásokat jegyzek le. Nem ítélni jövök, mert nem vagyok bíró, csak tanúja vagyok ennek az ellentmondásoktól korántsem mentes változó világnak Doroszlón is.” Más szóval: írónk célja csak a tényekről való beszámolás, az „ítélethozatal” az ol-

vasóra bízva. Így aztán könyve nem riport és nem szépirodalom, nem szociológiai kutatás, de történelmi tanulmány sem. Mindegyikből egy kevés.

Olvasásakor tanúi lehetünk a lelkében folyó, a múlt és jelen közötti harcnak. A múlthoz érzelmi leg erősen kötődő író gyakran értelmetlenül áll a valóság egyes jelenségeivel szemben. Ugyanakkor azonban, leküzdvé nosztalgiaját, elismeri, hogy a jelen társadalma többet nyújt az embereknek, mint a múlté. Egyébként is végső soron könyve „csak” emberi sorsok adekvát leírása, nem pedig társadalmi kép. Van azonban az *Embersorban* valami, ami fényessé teszi: Herceg János emberszeretete, amely megért és megérteni igyekvő magatartásából ered. Többek között talán épp ez akadályozza meg abban, hogy ítéletet mondjon. A könyv másik tagadhatatlan nagy értéke, hogy kimutatja: jelenünk gazdag eseményekben, változásokban, hiszen riportjai kitűnő alapul szolgálhatnak néprajzkutató tanulmányoknak vagy kortárs regénynek és elbeszélésnek. A szerző emberszeretete és a lehetőségek gazdag feltárása az *Embersors* legnagyobb értéke.

VARGA ISTVÁN

A DUNA VALLOMÁSA

EMIL BOLESLAV LUKAČ: *Spoved' Dunaja*.
Slovensky Spisovatel', Bratislava, 1976.

A század első esztendejében született szlovák költő és műfordító, akinek egész életét állhatatosan, szinte makacsul végigkísérte a szlovák—magyar irodalmi közeledés gondolata, a húszas években előszeretettel fordította Ady Endrét, József Attilát és a Nyugat költőit, most végre megérkezett álmai beteljesedéséhez: Ady Endre *A Duna vallomásának* címadó versével kiadta a teljes magyar költészet antológiáját Janus Pannonius versétől kezdve egészen a kötetzáró Tamás Menyhért költeményéig.

Az öt évszázadot öt csoportra osztotta. Lírájában a hviezdoslavai hagyomány a modern szimbolista és expresszionista irányzattal ötvöződik, de az igazi költészet megszállottja fordítási elveiben is mindig hűséges marad a jó műfordító alapelveihez: az igazat visszaadni a fordításaiban. Mindig alázatosan közeledett az eredeti vershez, vagyis mindig „költői” fordító volt, de mindig hűséges maradt az eredeti szöveghez, már amennyiben ezt a lehetőség megengedi. S akár Bornemisza Pétert vagy Balassi Bálintot